

כ"ה אב, תשע"ד, 21.8.2014

גיליון מס' 422

פרשת ראה

זאת הנכרי תגעש" – היתר או מצווה?

מאת תרצה אורן, קיבוץ סער

פרשתנו עוסקת בהיבטים שונים של מגבלת המקום והזמן. מגבלת המקום המרכזית באה לידי ביטוי בהקרבת קורבנות לה' רק במקום אשר יבחר ה'. מגבלת הזמן המרכזית באה לידי ביטוי בשנת השמיטה.

מצוות שמיטה בהקשר להלוואות כספיות כוללת:

מצוות "עשה" אחת – החובה למחוק חוב ללווה לפני תום שנת השמיטה.

ושתי מצוות "לא תעשה" – האיסור לתבוע את כספי הלוואה בחזרה מרגע שהחלה שנת השמיטה,

והאיסור להימנע מלהלוות כספים כאשר מתקרבת שנת השמיטה.

מצווה זו שונה במהותה ממצוות שמיטת קרקעות. היא נוהגת בכל מקום, כלומר היא אינה מצווה התלויה בארץ, אלא מחייבת גם בחו"ל, והיא חלה רק בתום שנת השמיטה ולא במשך השנה כולה כשמיטת הקרקע.

במסגרת פסוקי השמיטה בפרשתנו ישנה התייחסות גם לנוכרי, לגוי הבא במגע כלכלי עם ישראל. חשוב לשים לב לניגודיות בפסוקים הפותחים את פרק ט"ו:

"מִקֵּץ שְׁבַע-שָׁנִים, תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה וְזֶה, דְבַר הַשְּׁמִטָּה--שְׁמוֹט כָּל-בַּעַל מִשָּׂה יְדוּ, אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְיוֹ: לֹא-יִגַּשׁ אֶת-רַעְיוֹ וְאֶת-אֲחִיו, כִּי-קָרָא שְׁמִטָּה לְה' אֵת הַנֹּכְרִי תִגַּשׁ, וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אֲחִיךָ תִשְׁמַט יָדְךָ". (א-ג)

מדרש ההלכה הקדום, ספרי, מלמדנו בהקשר לפסוק ג: "את הנכרי תגוש ואת אחיך לא תגוש זו מצות עשה". כאשר הספרי אומר "זו מצוות עשה" למה הוא מתכוון?

קולמוסים רבים נשתברו בניסיונות להסביר את דברי הספרי. יש שסברו כי מצוות עשה לגוש את הנכרי. כלומר מצווה לדרוש כל הלוואה בחזרה מן הנכרי ולהוסיף עליה ריבית. היות וגם איסור הריבית מופיע בנוסח דומה **"לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך"** (דברים כג, כא). כך סובר הרמב"ם לדוגמא: "הציווי שנצטוונו לנגוש את הנכרי וללחוץ עליו בתביעת החובות" ... (מצוות עשה קמב, קצח). יש הסוברים שהפסוק מאפשר ללחוץ את הנכרי ולקחת ממנו ריבית אך אינו מחייב זאת. לדוגמא רב סעדיה גאון: "אבל הנכרי מותר לך לתבעו".

הרמב"ן יוצא כנגד הרמב"ם וטוען שהמילים בספרי **"זו מצוות עשה"** אינן מתייחסות לנוכרי, אלא לאיסור נגישת יהודים. כאן חל הכלל "לאו הבא מכלל עשה, עשה". אם הסתיימה שנת השמיטה ואתה ממשיך לרדוף את בעל החוב שלך, אתה עובר על מצוות לא תעשה ועל מצוות עשה.

לאורך שנות הגלות נמשכה המחלוקת כאשר המציאות האנטישמית מלווה אותה. הטענה שיהודים מלווים בריבית ומתפרנסים מנשך הגויים גרמה לכינוי הגנאי "מוצצי דם". אלו המתפרנסים כעלוקות ואינם מייצרים כלום אלא מנצלים את מצוקות הגויים. הביקורת לא באה רק מן החוגים האנטישמיים, היו גם בחז"ל שהזהירו מכך.

רב ושמואל (גדולי האמוראים בדור הראשון בבבל) היו ערים ורגישים לנושא זה מאוד ואף נקטו באמצעים משפטיים כלפי יהודים שנצלו לרעה את מצוקותיהם של שכניהם הנוכרים.

רב מעיד (בבא מציעא ע"ב) על "שבור מלכא", מלך פרסי שחי בתקופתו, שהיה לוקח מס מיוחד מיהודים שנטלו ריבית מן הנוכרים ומחלק אותו בחזרה לאותם עניים נוכרים. מסורת חלופית מסבירה כי הכינוי ניתן לשמואל, שהיה ידידו של "שבור מלכא", והוא זה שהטיל כנסות על יהודים שהלוו בריבית לנוכרים.

הפיתוי הכלכלי המהיר של "כסף מביא כסף" גורר לעתים התנהגויות שגם אם אינן אסורות, הן מייצרות מצב רע של תחושת ניצול והתעשרות על חשבון הזולת.

כאשר הזולת הוא גוי, כללי המשחק מותאמים לסביבה הכללית. אך תמיד עלינו לזכור כי להיות "אור לגויים" פירושו שהם מתבוננים בנו בזכוכית מגדלת וזה מחייב הן בתחום הכלכלי והן בתחומים נוספים הרלוונטיים למציאות חיינו.

על כך מתריע הנביא ישעיהו בהפטרת השבת (נד, יד):

"בְּצַדָּקָה, תִּכּוֹנְנִי; רַחֲמֵי מַעֲשֶׂיךָ, כִּי-לֹא תִירָאִי, וּמִמַּחְתָּהּ, כִּי לֹא-תִקְרַב אֵלַיךְ."

תרצה אורן, חברת סעד, נשואה לבני, אם שלושה סטודנטים לחינוך ולחיילת בחיל החינוך. מורה בחטיבת הביניים בסעד.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il